

ԱԶԳԱՅԻՆ ՇԵՐՈՍՆԵՐ

ԵՎԻՐՎԱԾ՝ ՎԱՐԳԵՆ ՍԱՐԳՍՅԱՆԻ ԾՆԵԴՅԱՆ ՕՐՎԱՆ

Մարտի 5-ին՝ Սպարապետ Վազգեն Սարգսյանի ծննդյան 66-ամյա տարեղարձին նվիրված՝ ՀՀ Արմավիր քաղաքում գործող Տիգրան Մեծի անվան ռազմամարզական հատուկ վարժարանում կայացավ ցերեկույթ՝ վարժարանի սաների մասնակցությամբ։ Ներկա էին Արմավիր համայնքի ղեկավար Վարշավ Սարգսյանը, ավագանու անդամների, ՀՀ ՆԳՆ փրկարարական ծառայության, Արմավիրի մարզային փրկարարական վարչության պետ Փ/Ծ գնդապետ Յովհաննես Մարգարյանը, աշխատակիցներ, վարժարանի հիմնադիր, գնդապետ Կորյուն Դումաշյանը, որը մինչ 2021թ. կրօջախի տնօրենն էր, տնօրեն Լենդրուց Ղումաշյանը, ուսուցիչներ, հյուրեր, ծնողներ։ Ցերեկույթը բացեց վարժարանի դաստիարակչական աշխատանքների կազմակերպիչ Շողեր Սարգսյանը՝ ողջունելով ներկաներին։ Կործախի սահերը ներկայացրին Սպարապետի կենսագրական տվյալներ, նրա խոսքերը։ Կարևորվեց մեր ժամանակների ռազմական գործչի դերը Հայոց Երրորդ Հանրապետության բանակի կազմակիրման, Ալշախի և հարակից տարածքների ազտագրման, ՀՀ սահմանների անառիկ պահելու սրբազն գործում։ Սպարապետի մասին հրուշեր պատմեցի. 1990թ. նոյեմբերի 21-ին Երրդանորի Յին Շեն գյուղի պաշտպանության ժամանակ հերոսարար նահատակվեցին քաջորդիներ՝ երևանցի հատուկջորդկա-

հատկապես՝ համագումարների ժամանակ, որոնք մեծ տոն էին ԵկԱ անդամներին համար:

Իր եւլոյթում Արմավիրի համայնքի ղեկավար Վարչապետ Սարգսյանը կարևորեց Վ. Սարգսյանի ղեկավար մեր պատմության մեջ՝ հաճախ բելով նրան խորհրդադիմից, որին պետք է ննանքվել՝ որպես ուսուցիչ:

որպես զինվորական, որպես շինարար, որպես մարզիկ:

Հանդիսավոր նասից հետո Շարգմանը տեղեկացրեց. «Այսօր մեր վարժարանում տեղի կունենա «Ազգը՝ Բանակ» լուսանկարներից ցուցադրությունը, որի հեղինակն է ազատամարտիկ, լուսանկարիչ լրագրող՝ Զոհիքար Շորո-յանը»: Նշեմ՝ ցուցահանդեսը Սպարապետի ծննդյան օրվան էր նվիրված: Ցուցադրության առաջին բացումը կայացել է ս.թ. փետրվարի 7-ին Թեքեյան մշակութային կենտրոնում՝ նվիրված Յայոց ռանմակի օրվան:

բանվրության
Ներկաներին

Ժամորթացի լուսանկարների ցուցադրությանը՝ 300 և ավելի լուսանկարներ պատճում են 1989 թվականից սկսած ՀՀ բանակի հիմք հանդիսացող ռազմական ջոկատների և մինչ 2025թ. բանակի հետ առնչվող իրադարձությունների մասին։ Լուսանկարներում լավ օրու Ար

մավիրի մարզի ջոկատներից հատկապես՝ «Արծիվ 19»-ը, որի հրամանատար Գառնիկ Գառնիկյանը նախատակվեց 1994-ին Հորդիկության մասնակիությամբ:

Նախրա Սարգսյանը և ուսուցիչ
ամուսինը՝ Կարեն Բալայանը,
այժմ բնակվում են Արմավիրի մար-
զի Տանձուտ գյուղում, աշխատում
նույն բնակավայրի դպրոցում։
Վարժարանի փոխտնօրեն Գարիկ
Մելիքյանը նույնպես երկար ժա-
մանակ բնակվում էր Քաջարադի

Թյամբ զործող «Արանազդ» ջոկա-
տի կազմում նասնակցել է նաև
2016թ. ապրիլյան, 2020թ. պատե-
րազմներին: Ցավոք, ջոկատն ունե-
ցել է 3 զոհ: Տերեկույթից հետո Կ.
Դումաշյանը պատմեց Վարժարա-
նի հիմնադրման նաևին, ինչպես է
Սպարառապետն աջակցել, սկզբում
ճամբար-կենտրոն հիմնել, որն
էլ շուտով դարձել է Վարժարան:
Կարևորեց նաև այն, որ սկզբում
մտահոգություն է եղել նաև ար-
շիկներին ընդգրկել Վարժարա-
նի սաների շարքում: Այժմ ու-
րախ է՝ չեն սխալ վել: Այսօր
մասնաւոր ունի 100 հա այլի-

վարօպահաս նույ 100-ից ավելի սաև՝ նաև աղջկեմեր:

Զբուցեցի նաև աշակերտների հետ: 9-րդ Բ դասարանի աշակերտ Կարեն Խաչատրյանի ընտանիքը 2023-ին է բրնագաղթվել Արցախի Մարտակերտի շրջանի Մոլխարքաղ գյուղից: Այժմ ընակվում են Կոտայքի մարզի Քասախ գյուղում: Ունի իրենից փոքր մի եղբայր ու մի քույր, որոնք ստվորում են Քասախի Ո. Գևորգյանի անվան միջնակարգ դպրոցում: Վճռական է Կարենը՝ դառնալու է զինվորական: Խաժակ Գրիգորյանը գյումրիից է, տպվորում է 11-րդ Ա դասարանում: Դարցին՝ շարունակելո՞ւ է զինվորական կյանքը. զինվորին վայել պատասխանեց՝ ծիշտ այդպես: Արմավիր քաղաքից 10-րորդիներ Անդրամիկ Մանուկյանը և Տաքն Սարդարյանը վերջնական չեն որոշել հետագա անելիքը, բայց ասացին, որ կնտածն զինվորական դառնալու մասին:

ՀԱՎԵՐԺ 26 ՏԱՐԵԿԱՆ

**Այսօր, երբ կորցրել ենք Արցախը,
Վատանգված են մեր սահմանները,
առավել է կարևոր հիշել ու մեծարել Արցախ-
յան առաջին գոյամարտի հերոսներին,
որոնք մեր ազգին հաղթանակ պարզեցին,
տվեցին հպարտ ապրելու իրավունք: Այդ ԱՅ-
նահ Յերսուներից է մեր Վարդանը՝ Դուչնան
Վարդանը՝ Յայսաստանի հերոս, ԼՂՅ «Մար-
տական խաչ» 1-ին աստիճանի շքանշանի
ասաետ Վարդան Ողբեոսի Ստեփանանո:**

Արցախյան շարժման ընթացքում, հատկապես 1988թ. մայիսի 25-ին սկսված ուսանողական նստացույցի օրերին, սկզբուն երևանի պետական համալսարանի ուսանողներով մտերմացանք, ընկերացանք, բարեկամացանք: Դաշորդ օրերին նաև այլ բուհերի ուսանողներ միացան նստացույցին: Վարդան Ստեփանյանը ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի ուսանող էր, Վարդան Բախչյանը՝ պատմականի ասպիրանտ, Թարուլ Կրպեյանը նույնպես պատմության ֆակուլտետում էր ուսանուն, Տիգրան Սարգսյանը՝ բանասիրականուն, ու էլի շատերը... Նշված տղաներն Արցախյան գոյամարտի հերոսներ են, որ ընկան ռազմի ծանրիաներուն ու դարձան հերոսական կերպար, հաղթանակի հյորիքամին:

մից հերոսը դարձավ մարտիկ-ազատարարի կերպար Ծուշիի, Բերձոր-Լաշխնի ազատագրումից, Արցախը Մայր հայրենիքին կապող ճանապարհի բացումից հետո: Ինչպես գիտեմք, 1992թ. Ակզենտից Արցախի ռազմական ջոկատները պատրաստվելուն էին Ծուշի թերդաբաղաքն ազատագրել: Մայիսի 7-8-ին սկսվեց օդողի: Անարիկ բեռո հիշեցնո՞ւ Ծու-

շի մտած ստորաբաժանումների մեջ առաջնական է Բեկոր Աշոտի՝ Դուլյան Աշոտի գլխավորած 1-ին դաշնակցական վաշտը, որի կազմում նաև՝ Դուլյան Վարդապետի գլխավորած ջոկատը։ Մայիսի 9-ին Կեսօրին մոտ քաղաքն ազատագրվեց։ Մարտական ընկերները պատճել են՝ Շուշին ազատագրելու հետո Վարդապետ մտել է Շուշիի հայկական գերեզմանոց ու ննջեցյալ հայերին աչքալուսանք տվել։ «Մեր պապեր, Շուշին ազատագրված է, հանգիստ ո՞ներ»։

բարս...»։
1992թ. մայիսին հրամանատարության որոշմամբ ստեղծվեց Շուշիի առանձին գումարտակ, որի փոխհրամանատար նշանակվեց Դուշմանը։ Նետագյալում է շարունակվեց նրա հերոսական կյանքը, բայց 1992թ. հուլիսի 3-ին, եռոր զինակիցներ երոյի՝ Կոմմեն

Երիցյանի և Արայիկի՝ Արա Ավագյանի հետմարտական առաջադրանք էր կատարում Արցախի Մարտունու շրջանի Մյուրիշեն գյուղի մոտակայքում, զիկվեց ականի պայթյունից: «Եթե զիկվեմ՝ զինված, մարտը հագնված կգաք բաղմանս ու զլիսիս տակ դաշույն կրնեք, որ էս աշխարհում էլ պայքարեմ», -ասել էր Յերոսը: Իր երազանքի կիսաճանապարհին հավերժ 26 տարեկան մնաց Վարդանը: Յուղարկավորված է Եռաբրուր զինվորական պամբենոնում՝ Լուսե բանակի տրամերի շառորում:

ଜେତ୍ରସହ ଶନିନ୍ଦ୍ୟାମ ଓଠ ନେବା ଜୀବିମହି ଅଜ୍ଞେ-
ଲେଖିନ ହାରାପାତମେନ୍ଦ୍ର, ରାରେକାମନ୍ତ୍ରେନ
ମାରିଟାକ୍ୟାମ ରୁକ୍ଷିତ୍ରେନ୍ଦ୍ର, ବ୍ରହ୍ମିତାପାରିମନ୍ତ୍ରେନ୍ଦ୍ର
ଅଲିପ୍ର: ଜେତ୍ରସହ ମାଯର୍ ଟିକିମହି ଡାର୍ପିଲିମହି
ଚାରିତାମହି ଜୀବିମାରାରି ମନ୍ତ୍ର ମେରିକାମନ୍ତ୍ରେନ୍ଦ୍ର
ଶନିରହିବାରେ ମହିତ 26-ଅମ୍ବା ଓଠନ୍ତି ଶନିନ୍ଦ୍ୟ
ଅନ ଓପିମା ଅରଥିମ୍ବ: ହାତମନ୍ତିକୁ ଶନିରହିବାମା

Կեղինակը՝ Գուսան Յայկազումին: Վարդանի շիրիմի հարևանությամբ է նաև 2020թ. պատերազմում նահատակված 20-ամյա Վարդան Ամայսյանի շիրիմը, որի մոտ նույնպես ներկաները ծաղկելու խոնարհեցին: Ի պատիվ Դուշման Վարդանի՝ նրա զինվորը՝ ծանաչված երգիչ Դավիթ Ամայսյանը, Վարդան կոչեց անդրանիկ որդուն, որը ժամկետային զինծառայության էր Արցախում ու նահատակվեց ավագ Վարդանի ազատագրուած Շուշի բերդաբաղաքը պաշտպանելիս: Ցավ է հազարավոր նահատակների ու կորցրած հայրենիքի համար: Դուշմանն ու իր զինակից հազարավոր քաջորդիներ ընկան, որ կոտսեր Վարդանները խաղաղ երկնքի տակ սարսկեին բայց

Հիշողութեան Դաստիարակութեան

ՀԱԿՈԲՆ ՈՒ ՇԵՐՈՍ ԸՆԿԵՐՆԵՐԸ

«Զինուոր - այդ էլ լաւ հասկանանք, - չէ խարխափում երբեք. նա կամ քաջարար կուտ է, կամ էլ դասավուում: Զինուորի համար ծընարիտ է միայն այն դասանանքը, որը նրան բարոյական ոյժ եւ արիութիւն է տալիս կրւելու եւ կարիքի դէպօւում մեռնելու հայրենի երկիր համար»:
Գարեգին Նժդեհ

2000թ. Հակոբենց ընտանիքը բնակություն հաստատեց Քաշարաղի շրջանի Աղածի գյուղում, որը փոքած է շրջանի մայր գետ Յակարիի ձախակինյա հարթության վրա՝ Բերձորից մոտ 75 կմ հարավ: Այստեղ հասակ առավ Յակոբը, սովորեց ու բարձր առաջադիմությամբ ավարտեց գյուղի միջնակարգը և ընդունվեց Երևանի և. Արովյանի անվան մանկավարժական համալսարանի պատմության ֆակուլտետ: Դպրոցում իր առաջադիմությամբ, գիտելիքներով մշտապես աչքի էր ընկնում: Աշխատանքի բերումով հաճախ էի այցելում սկզբում Վարդարացի, այնուհետև Աղածի դպրոցներ, որտեղ սովորում էր Յակոբը: Ու առաջին դասարանից էի ճանաչում նրան: Յակոբի մահվան օրը տարածի համայնքների բնակչության, շրջվարչակազմի աշխատակիցների կողմից Աղածորում կազմակերպվեց մոնավառություն, և նոյն օրը դպրոցի մոտ գյուղի բնակիչներ, փոխազդապետ Արքայի Յարությունյանի կողմից եղավ առաջարկ՝ դպրոցը կոչել

Հակոբ Խաչատրյանի անունով: Այդ օրը՝ 2015թ. մարտի 19-ին, Քաջարաբեկ շրջանի Աղաձոր գյուղում, Նայերենիքի պաշտպանության համար մարտիրոսված քաջորորդ հուդայական կամաց մասնամբ, հինգ դրվեց գյուղի հանգստարանի: Եվ օրեր անց այն հրականացան շրջվարչակազմի ղեկավար Սուլեյն Խաչատրյանի որոշմամբ: Նոյեմբերի 14-ին կայացած անվանակոչությունը, որին ներկա էին շրջվարչակազմի ղեկավարի տեղակարգ Արտավագդ Ալեքսանյանը, աշխատակազմի ղեկավար Դավիթ Դավթյանը, Կրթության և սպորտի (ԿՍ), մշակույթի և երիտասարդության (ՄԵ) նախարարները:

թան հարցերի (ՄԵՀ) բաժնների վարիչները դուք, աշխատակիցներ, շրջանային գիններում մայոր Ստեփան Օհանջանյանը, նրա տեղակալ կազմիտան Կամո Ալավերդյանը, մոտակա զորամասի ներկայացուցիչների, հարավային թէի հանայնքների ղեկավարներ, դպրոցների տնօրեններ, ուսուցիչներ, Աղածորի ազգաբնակչությունը՝ Հնչում է Արցախի օրինական գործընթացը, հայտարարվում լռության բոված նաև նույն օրը թշնամու զննակից մահացու վիճակի դիմումը ստուգած 2 հայորդիների հիշատակին: Իրենց հերոս ու ավագ ընկերոջ կենաց սագրականը ներկայացրին դպրոցի սաները: Կատարեցին նրա սիրած ռազմահայրենական երգերից, արտասանեցին Հակոբին նվիրված իրենց բանաստեղծությունը. «Դարձար առասպել, քաջարի զինվորությունը կրծքովդ պահիր սահմանը հայոց...»: Մինչ հերոսական նահատակությունը՝ եկել էր արձակուրդ, և պատմեցին, որ մորը տեսնելուց հետո շտապում էր հարազատ դպրոց և ուրախություն պարզեցին կրթօջախի անձնակազմին: «Պատմեցին՝ ինչպես էր մասնակցում մարզական ու ինտելեկտուալ մրցությունը»:

ցուցաբեկար ու լավագույնառ պարզ մեջքը ների, և Հակոբի շնորհիվ Աղածորի թիմը հաճախ էր դատնում հայրող: Դաստեկ Ա. Նիկողոսյանը հիշում է, որ հանդեսների ժամանակ միշտ Հակոբն էր ընթերցում «Գնդի որդին» բանաստեղծությունը: Ելույթի վերջուն դպրոցականները խոստացան, որ նրա օրինակով են դաստիարակվելու: Ասացին նաև՝ «Րպարտ Ենք մենք, որ քեզ հետ նույն դպրոցում ենք սովորել և հպարտ ենք, որ քո անունով դպրոցում ենք սովորելու»: Աղածորի գյուղական համայնքի ղեկավար Մկրտիչ Շարությունյանն ասաց, որ իրենց համայնքը հիմնվել է 1999թ., իսկ 2006-ին սկսեց գործելու դպրոցը, որի շատ աշակերտներ ցուցաբերելու բարձր առաջադիմություն, բարձր պահեց Աղածորի ու Քաշարաղի անունը: Նրանցից էր նաև Հակոբը, որն աչքի ընկավ նաև ծառայության ընթացքում, արժանացավ իրախուսանների, սակայն հայրենասիրության ամենաբարձր դրսերումը ցուցաբերեց 2015թ. մարտի 19-ին՝ հայրենիքի անվտանգությունը վեր դասելով սեփական կյանքից:

Համայնքապետը շնորհակալություն հայտ նեց Հակոբի ընտանիքին՝ հանձնելով արժանին, որ գյուղի դպրոցը կոչվեց քաջի անունով։ Դարցից տնօրին Լուսիկ Հարությունյանը, խոսելով իրենց աշակերտի, համազյուղ դացու մասին, ասաց. «Հայրենի հողին ի խարսխվել մեր պատերի ու հայրերի, մեր եղբայրների ու զավակների արյունը, և հողը դարձել է մեր արյունակիցը։ Բոլորս պարտ տափոր ենք սիրել ու պաշտպանել այն։ ճակատագիր թերումով շատ կյանքեր են ընկեր հանուն մեր երկրի ազատության ու անկախության, նրանցից եղավ նաև Հակոբը, որը ևս մեկ անգամ ապացուցեց, որ կան անուն ներ, որոնց կյանքը չի ավարտվում մահով»։ Հավելեց նաև, որ ցուցաբերած հերոսության համար Հակոբը 2015թ. մարտի 19-ին ԼՂՀ Նախագահի, իսկ ՀՀ Անվանական հոչական մաս օրը՝ Սեպտեմբերի 21-ին, ՀՀ նախագահի կողմից հետմահու արժանացել է «Արիւթյան համար» մեդալներով։ Շրջվարչակազմի աշխատակազմի կրթության և սպորտի բաժնի վարիչ Վարդուշ Մովսիսյանի ելույթը սկսվեց «Հայրենիքի սահմանները սկսվում են մեզանից յուրաքանչյուրի տնից, իսկ հայրենասիրությունը՝ մեր ընտանիքներից»։ Խոսքով։ Այնուհետև անդրադարձավ 2015թ. մարտի 19-ի դեպքերին՝ նշելով, որ այդ օրը մեր ազգը ծնեց նոր Մոնթեներ, Լեռնիկներ Թաթուլներ, Պետոններ։ Ասաց, որ Հակոբը ցանկանում էր դաշնալ պատմաքան և դաշտական։ Խաստին սկսիր բարձրավագ։

የጠና እንደሚከተሉት ቅዱች ከፍርማው ማስተካከል፡
ቁጥር የሚከተሉት ቅዱች ከፍርማው ማስተካከል፡

Բայց Եղան Արցախյան 2020թ. սեպտեմբերյան պատերազմը, ու հազարավոր քաշաբաղիներ մասնակից Եղան հայրենի երկրի պաշտպանությանը: Եղավ նաև ցավալին՝ պարտվեցինք այդ պատերազմում: Ու հայաբափ Եղավ Արցախը, գերության մեջ մնաց նաև Յակոբի շիրիմը, որի մոտ մշտապես փողփողում էին հայոց եռագույնները, մշտապես այցի էին գնում հերոսի անվան դպրոցի սամերը: Իսկ Յակոբի շիրմաքարին նրա վերջին խոսքերն էին գոված. «Յայր, ոչ մի քայլ հետ չեմ գնա...»: Եվ շիրմին մոտ

հայրը որոշել էր մատուր կառուցել:
Նույն 2020թ. և հետագա ռազմական գործողությունների ընթացքում Անմահ Հերոսի ճամփան բռնեցին շուրջ 80 քաշաթաղի, կան անհետ կորածներ: Այսօր միայն հիշողությամբ ենք այցելում հերոսի շիրմին, որի ճակատագիրը պարզ չէ, բայց՝ սպասելու համար առաջ է դրվագ:

Երկեցը՝ Զոհրաբ ԸՆՉՈՅՑԱՆԻ

Երկեցը՝ Զոհրաբ Շոքովանի

ՌԱՎԻՏԱԿԱՆ ԻՐՈՂԻԹՅՈՒՆՆԵՐ

ԱՐԺԱՆԻ ՊԱՏՄԱՍԱԿՈՒԹՅԱՆ ԺԱՌԱԳՈՒԹՅԱՆ ՀԵՏԱՊՈԽՅԱՆ ԽՄԲԻ ՄԵԽՆԱՐԸ

ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության և ազգագործության հնագիտության գրադարանում տեղի ունեցած Արցախի պատմամշակության ժառանգության հետազոտության խնդիր սեմինարը:

Բանախոսը՝ պ.գ.դ., պրոֆեսոր Համլետ Պետրոսյանը, հանդես եկավ «Կարասային քաղումների մշակույթը և քաղաքացիության սրբերի մասունքների փնտրությունները վաղ միջնադարում» թեմայով:

5-6-րդ դարերում, երբ եկեղեցները ստեղծում էին քրիստոնի, նրա աշակերտների ու երուսաղեմի հետ կապերի մասին առասպելները, եւկան դերակատարում են ծնօք բերում այդ կապերի նյութեղեմ «ապացույցները» (կենաց փայտի մասունքներ, սրբերի ոսկորներ, արյուն, պրազան ծեր, ջուր և այլը): Այդ փնտրությունների մասին կան բավականին մատենագրական տեղեկությունները համարել հնագիտական իրողությունների հետ և առաջ քանի այն հիպոթեզը, որ սրբերի մասունքների համար հիմնական նյութական աղբյուրը են ծառայել մինչքրիստոնեական զանազան տիպի և հատկապես կարասային քաղումները:

Իր խմբի կատարած պեղումներից բազմաթիվ օրինակներ բերեց Համլետ Պետրոսյանը: Տիգրանակերտի (Արցախ) Ցիցարի պեղումներից պարզել են, որ դամբարան-մատունքարանը արևելք-արևմուտք ուղղվածության է, ունի արևմտյան մուտք, քայլ չունի բեմ, սակայն ունի յոթ միջամբ՝ ինչպես ինչ-որ քայլելու համար: Բազմաթիվ մատենագրական տեղեկություններ կան վաղքարտության շրջանում ոսկորների հայքայրան, պահպանման վերաբերյալ, ու նաև այն մասին, թե ինչպես էր դա արվում: Օրինակ՝ Արցի (Արցածոտնի մարզ) դամբարանում կային այդ ոսկորները ու դրանց մասին տեղեկությունները: Յայերը հավատում էին՝ արքայական այդ ոսկորները քարեախտություն էին բերում իրենց և որ պարսկները հարձակվել էին Հայաստանի վրա, գրավել մայրաքաղաքը և ամրոցից այդ

ոսկորները տեղափոխել Պարսկաստան, որ հայերի փառքը իրենց փոխանցվեր, քայլ հայերը դրանք հետ են բերել ու թաղել են Աղքում: Պեղումներով պարզվել է, որ հետո Աղքը կից բագիկայի հիմքերում դրված

ըստ կապերի ուսկորները: Այսինքն՝ այդ ոսկորները ոչ միայն բուն ծիսակատարության ժամանակ էին պետք գալիս, այլև դրում էին որպես տվյալ կառույցի սրբության գրավական:

Արցախի մի քանի պեղումներ (օրինակ՝ Գլխովանքի եկեղեցին) ցույց են տվել, որ Եղիշա առաքյալի գլուխը Վաչագան թագավորը ծախափակից բերել է աջափյակ, սկզբում դրել է Գլխովանքում, հետո տեղափոխել Զրվշտիկ և այնտեղ կառուցել Եղիշա առաքյալի վաճքը: Եղիշա կոյսի անունով մի վաճք էլ կա Ամարասի մոտ, որի բնմի տակ կա մի դամբարան, սակայն դա դեռ հետազոտված չէ:

Ընդհանրապես մատունքավորումը բարդ գործընթաց է, և ամեն որ դա չի կարող անել: Դրա համար որոշակի կարգ է սահմանվել, թե ինչպես կարելի է մատունք գտնել: Ոչ մենք Կառամկատվացու պես մանրամասն չի նկարագրել, թե ինչպես կարելի է ծնօք բերել մատունքները: Պատմիշը այդ գործընթացը կապում է կաչազան քաղաքորի բարեփոխումների հետ: Եկավ մի հզոր արքա, և այդ հզոր արքան որոշեց ստեղծել իր եկեղեցին: Եվ ի՞նչ արեց առաջին տեսիլքն է, տեսիլքով պիտի հայտնաբերվել սրբի թաղումը: Սրբ-

ըստ կապերի ուսկորները ան երևում են երազում, պահանջում, որ իրենց հանեն: Մասունքների տեղը որոշում են գետնի տակացի եկող ծայներով, բուրումնավետությամբ և այլն: Պրոֆեսորը այս վերջինի առնչությամբ մի օրինակ է բերում, թե ինչպես է գտնվել Տիրոջ խաչափայտը: Յունացի Դազար Փաղացունն է: Երբ որ Կոստանդիանոսի մայրը՝ Յեղինեն, գնում է գողողությալ վայրը, փորում են, փորում, սկզբում հուսահատվում են, որ ոչինչ չեն կարողանալ գտնել, ու մեկ էլ աղոքների շնորհիվ սկսվում է ինչ-որ բոյց տարածվել, ու փորում են անուշակության վրա: Փորում են ու հայտնաբերում Տիրոջ խաչափայտը՝ ռեհանի ծաղիկներով պատված:

Այսուհետև սրբերի պաշտամունքից գիտնական անցում կատարեց նաև արյան պաշտամունքի մասին խոսելիս նա կանգ առավ հատկապես հօրմնեական ապակեգործության վրա, որն այն ժամանակ համարվում էր քաղաքակրթական հզոր գվածուներից մեկը: Անցյալի շատ քրիստոնյաներ հանդես էին գալիս ոչ միայն որպես լավ

վացին նշում է, որ այդ ոսկորները անպայմանորեն պետք է լվային սուրբ գինով՝ ախտածին մանրներից մաքրելու համար: Այնուհետև դրանք օժում էին անուշակություններով: Այդ մաքրությունը սկսվում էր քրիստոնեական շրջանից: Մասունքների մաքրությունը սկսվում էր կարասային թաղումներունք:

Մի հետաքրքիր օրինակ ևս. Գրիգոր Լուսավորիչն ասեն էր, թե երբ ինքը մեռնի, մարդիկ թողնելու են Քրիստոսի ուսկորները ու զան իր ոսկորների հետևկց, դրա համար էլ ինքն անհետանում է... Սակայն հայերը գտնում են դրանք ու վերադարձնում:

Դադիվանքում ևս պեղվել է մի սրբի գերեզման, սակայն, ցավոք, այն վերջնական չի եղել:

Ցուցադրվեցին նաև Տիգրանակերտի բարձունքների պեղումների ժամանակ արված սարկոֆազային թաղումների լուսանկարները, որոնց կահարիչների վրա անունների գործունելիության մասին կային:

Վաղ քրիստոնեության ժամանակ կայուն օգտագործվել են կարասային թաղումները՝ այն համարելով հինգական մեկուսացում: Կստահ էին, որ կարասի մեջ լավ կապահպանվի սրբի մատունքը: Վաղ քրիստոնեության մեջ հայտարարվելուն սկսվել է գրեթե մատունքների հանդեպ: Այսպես, Յասան Զալալի օրոք սկզբում կառուցվում է Սուրբ Ստեփանոս եկեղեցին, քայլ քանի որ Ստեփանոսը քարելով պատկանում էր շատերի կողմից, Յասանը կառուցել է տախի Գանձասարի կաթողիկեն, որը կրում է Յովհաննես Մկրտչի անունը, և հետո այդտեղ էլ ամփոփում են մեջ դժվարությամբ ծերպ բերված Յովհաննես Մկրտչի գլուխը:

Համլետ Պետրոսյանը, պատասխանելով յիշուրին հետաքրքրող հարցերին, նշեց, որ վաղքրիստոնեական շրջանի հետազոտությունները դեռ վերջնական չեն, ու անելիքների դեռևս շատ կան այդ ասպարեզում:

Իր խմբի կատարած բոլոր հետազոտությունների արդյունքները առաջիկայում քննարկվելու են արտասահմանյան իր գործընկերների հետ վերջնական եղրակացությունների հանդելու համար:

Սուրայա ՂԱԶԱՐՅԱՆ

Արցախի բանահյուսություն

ԱՍՈՒՅԹՆԵՐ

Սկիզբ՝ նախորդ համարմերում

246. Հովհեր կյուղ, ես շըհատու զող, ես վկա:

247. Կյողը կյողան կյուրացավ, Աստուծ տրեսավ՝ զրմացավ; - Գողը գողից գողացավ, Աստված տեսավ զարմացավ:

248. Սարդ կա՝ ուրան շուխան վա:- Սարդ կա իր սպերից վախենում է:

249. Ջարը, մարը՝ պիծի քարը:- Ջարը, մարը՝ պատիկ քարը:

250. Խրենքետ ծյուն կյա:- Խել-քի ծյուն զա:

251. Բոյիտ եշիմ ուրիսանամ, խելքետ եշիմ՝ պըլանամ:- Բոյիտ նայեն ուրախանամ, խելքի նայեմ՝ զժվեմ:

252. Այուն փեշկեն տակեն ում մը քածացալ:- Այսի փեշի տակ են մեծ ծածացել:

253. Ամեն շան մըհալ չըն քըցիլ:- Ամեն շան ուշադրություն չեն դարձնի:

254. Խոյսեն վըեր պեց թողիս, կըլխենտ կըլխստե:- Երեխային որ քացակը գլխի կըստի:

255. Մին խելքը յավա՝ երկուսն ավելի յավա:- Մի խելքը լավ է, երկուսն ավելի լավ է:

256. Մին եղումըն, մին՝ դաղում:- Մեկ յուղում ես, մեկ՝ դաղում:

257. Պելեն պողեր չի ինիլ:- Գիմն պողեր չի լինում:

258. Պըելեն աղումնը Աստուծ կաղեն:- Գիմ աղումնը Աստված է աղում:

259. Էքսվան կործեն ծյուն կըկա:- Վաղվան գործին ծյուն կազա:

260. Ղընապին օխսոր լեզակ կըկին:- Լրիխն յոթ լաչակ կըկին:

261. Ղընապաց մեր տալ:- Լրալաց մի տուր:

262. Ջարամ թիքյան կոլ չի քիմի

